Quarterly Journal of Public Sector Accounting & Budgeting

حسابداری و بودجه‌ریزی بخش عمومی
سال چهارم، شماره ۱ (پیاپی ۱۱)، بهار ۱۴۰۲، صفحات ۱۲۱-۱۰۶

Identification and ranking of challenges and issues related to the country's budget system based on the government transformation document

Mohammad Ghafarifard[1], Mohammad Younes Rasa[2], Hamdolah Honardoost

[1]Associate Professor of Economics, Ahl al-Bayt International University, Tehran, Iran || mghaffaryfard@abu.ac.ir (Corresponding Author)
[2]M.A. Student of Economics, Ahl al-Bayt International University, Tehran, Iran younes.r.75@gmail.com
[3]M.A. Student of Economics, Ahl al-Bayt International University, Tehran, Iran h.hunardust@gmail.com

Received: 2023/04/26 Accepted: 2023/06/19

Abstract

Budget plays a fundamental and key role in the development of governments. Studies of the challenges of the budgeting system in order to achieve the economic goals of countries are considered important topics of the public sector economy. The purpose of this research is to identify and rank the challenges of the country's budgeting system based on the 13th people's government transformation document and it was done in the spring of 2023. In this research, the challenges of the budget system include four main indicators and eight sub-indicators that were identified from the 13th people's government transformation document. Then, the designed questionnaire was distributed among 10 experts in economic sciences, whose educational level was doctorate and master's degree. The components were analyzed based on the hierarchical analysis method with pairwise comparison. The results of the research show that the dependence of the budget on oil revenues and the incorrect use of these revenues, the increasing deficit of the budget is one of the most important challenges. Also, the weak support of the budget from the policy and program goals and the continuation of direct and indirect management of the government in enterprises are the most important challenges of the country's budgeting system based on the 13th people's government transformation document.

Keywords: Budgeting system, Challenge, Government transformation document, Analytic hierarchy process.

حسابداری و بودجه‌ریزی بخش عمومی
سال چهارم، شماره ۱ (پیاپی ۱۱)، بهار ۱۴۰۲، صفحات ۱۲۱-۱۰۶

Quarterly Journal of Public Sector Accounting & Budgeting

شناسایی و رتبه‌بندی چالش‌ها و مسائل مرتبط با نظام بودجه‌ای کشور بر اساس سند تحول دولت

محمد غفاری‌فرد[۱]، محمدیونس رسا[۲]، حمداله هنردوست[۳]

[۱]دانشیار گروه علوم اقتصادی، دانشگاه بین‌المللی اهل بیت (ع)، تهران، ایران
mghaffaryfard@abu.ac.ir (نویسنده مسئول)

[۲]دانشجوی کارشناسی ارشد علوم اقتصادی، دانشگاه بین‌المللی اهل بیت (ع)، تهران، ایران
younes.r.75@gmail.com

[۳]دانشجوی کارشناسی ارشد علوم اقتصادی، دانشگاه بین‌المللی اهل بیت (ع)، تهران، ایران
h.hunardust@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۲۹

چکیده

بودجه نقش اساسی و کلیدی در توسعه دولت‌ها دارد. مطالعات چالش‌های نظام بودجه‌ریزی جهت تحقق اهداف اقتصادی کشورها از مباحث مهم اقتصاد بخش عمومی محسوب می‌شود. هدف این تحقیق شناسایی و رتبه‌بندی چالش‌های نظام بودجه‌ریزی کشور بر اساس سند تحول دولت مردمی سیزدهم می‌باشد و در بهار ۱۴۰۲ صورت گرفته است. در این تحقیق چالش‌های نظام بودجه شامل چهار شاخص اصلی و هشت شاخص فرعی است که از سند تحول دولت مردمی سیزدهم شناسایی شد. سپس پرسشنامه طراحی شده بین ۱۰ نفر از خبرگان علوم اقتصادی که سطح تحصیلات شان دکترا و کارشناسی ارشد بوده‌اند، توزیع و مولفه‌ها بر اساس روش تحلیل سلسله مراتبی با هم مقایسه زوجی انجام گردید. نتایج پژوهش نشان می‌دهد وابستگی بودجه به درآمدهای نفتی و استفاده نادرست از این درامدها، کسری فزاینده بودجه، پشتیبانی ضعیف بودجه از اهداف سیاستی و برنامه‌ای و تداوم مدیریت مستقیم و غیرمستقیم دولت در بنگاه‌ها به ترتیب مهم‌ترین چالش‌های نظام بودجه‌ریزی کشور مبتنی بر سند تحول دولت مردمی سیزدهم محسوب می‌شود.

واژگان کلیدی: نظام بودجه‌ریزی، چالش، سند تحول دولت مردمی، تحلیل سلسله مراتبی.

۱. مقدمه

بودجه یک پیش‌بینی و برآورد درآمد و مصرف دریک مدت‌زمان محدود و معلوم است که معمولاً یک سال در نظر گرفته می‌شود. بودجه ستون اصلی توسعه و پیشرفت در هر کشور است، مفهوم بودجه که هم در سطح افراد و هم در سطح دولت‌ها مرتبط می‌شود که در سطح افراد خیلی مهم نیست، اما در سطح دولت‌ها که تعداد زیادی مدیران، مسئولین ارگان‌ها و نهادهای اداری دارد هماهنگی درآمدها، هزینه‌ها و کنترل آن‌ها مشکل است، بر همین اساس، مفهوم بودجه در سطح بالا یک امر مهم و حیاتی است (زمردیان، ۱۳۹۵). از طرفی بودجه یک سند است که در آن اهداف میان‌مدت، کوتاه‌مدت و بلندمدت گنجانیده می‌شود، اگر بودجه بر مبنای اطلاعات جمع‌آوری و اهداف تعیین‌شده طوری اجرا شود که با طراحی خود تطابق داشته باشد، انتظار می‌رود که باعث افزایش ثروت ملی، رفاه اجتماعی، عدالت اجتماعی، سرمایه اجتماعی و بهبود پایداری اقتصادی، اجتماعی و سیاسی شود (خوشدل و همکاران، ۱۳۹۷).

نظام بودجه کشور دچار چالش‌های فراوانی بود؛ در کنار سایر مشکلات، مهم‌ترین آن، بودجه‌ریزی سنتی یا غیرعملیاتی بودن بودجه بوده است. این امر باعث می‌شود که هزینه‌های زیاد را به سیستم دولتی تحمیل کند که یکی از آن‌ها کسری بودجه است که به میلیاردها تومان می‌رسید. لذا دولت تصمیم گرفت که نظام بودجه از حالت سنتی به شکل عملیاتی تبدیل شود. کشور ایران برای اولین بار در سال ۱۳۸۵ بودجه سالیانه را به شکل عملیاتی در دستور کار خود قرارداد. از سوی دیگر بودجه‌ریزی عملیاتی در کشورهای مختلف جهان روزبه‌روز در حال افزایش است که ایران نیز مانند سایر کشورها، بودجه‌ریزی عملیاتی را به‌منظور بهبود برنامه‌ریزی بودجه‌ای و مدیریت مالی خود پذیرفته است (اسفندیار و همکاران، ۱۳۹۸).

نظام بودجه برای پاسخ‌گویی و کارایی در برابر مخارج عمومی اطمینان حاصل نموده و در بلندمدت دستیابی به اهداف را تسهیل می‌کند. چالش‌های بودجه‌ریزی در مرحله طراحی بودجه ناشی از ضعف نظام برنامه‌ریزی است و در مرحله بعدی عدم شفافیت و تضاد در قوانین بودجه کشور و تعدد قوانین مربوطه است. مشکلات محیطی که می‌تواند بودجه‌های عمرانی را به چالش بکشد، رعایت نکردن فصل کاری در ابلاغ و تخصیص بودجه است (کردستانی، ۱۳۹۸).

یکی از مفاهیم مهم در اقتصاد و توسعه هر کشور نظام بودجه‌ریزی است، دولت‌ها برای پیشبرد کلیه اهداف و برنامه‌های خود نیاز به بودجه دارند. بودجه ستون اصلی ترقی و پیشرفت کشورها است، بنابراین ناکارایی نظام بودجه می‌تواند اثرات گسترده‌ای روی متغیرهای کلان اقتصادی و توسعه‌ی کشورها بگذارد، در یک دهه اخیر همه‌ساله ایران دچار کسری بودجه بوده و ازاین‌رو شناسایی و رتبه‌بندی چالش‌های نظام بودجه از اهمیت زیادی برخوردار است. هدف از این تحقیق شناسایی و رتبه‌بندی چالش‌های نظام بودجه از سند تحول دولت مردمی بوده و پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این سؤال است که کدام‌یکی از چالش‌های نظام بودجه از دیدگاه خبرگان از اهمیت بالایی برخوردار است. ساختار این مقاله به‌گونه‌ای است که بعد از

مقدمه به مبانی نظری و مرور بر مطالعات پرداخته می‌شود و بعدازآن روش پژوهش معرفی و تجزیه‌وتحلیل داده‌ها صورت می‌گیرد و در آخر نتیجه‌گیری و پیشنهادهای سیاستی ارائه می‌گردد.

۲. مبانی نظری

پژوهش حاضر جهت شناسایی و رتبه‌بندی چالش‌ها و مسائل مرتبط با نظام بودجه‌ای کشور بر اساس سند تحول دولت مردمی مورد بررسی قرارگرفته است. چالش‌های نظام بودجه در سند تحول دولت مردمی شامل چهار شاخص (چالش) اصلی است که در مبانی نظری این پژوهش تعریف و بررسی‌شده است.

۱،۲. سند تحول دولت مردمی

سند تحول دولت مردمی متناسب با شرایط کنونی کشور، جهت تحقق وضعیت مطلوب در راستای سیاست‌های کلی نظام با در نظر داشتن اولویت‌های موضوعات اساسی با همکاری وزرا، معاونان رییس جمهور، مسئولین دستگاه‌های اجرایی و با تلاش جمعی از صاحب‌نظران حوزه، دانشگاه و پژوهشکده‌ها به‌منظور ایجاد انسجام و راهبری در جهت‌گیری‌های برنامه‌های مختلف اجرایی دولت تدوین گردیده است (سند تحول دولت مردمی، ۱۴۰۱).

۲،۲. نظام بودجه

بودجه از دو واقعیت در جهان هستی شکل می‌گیرد. این واقعیت‌ها عبارت است از محدود بودن منابع و امکانات در طبیعت و نامحدود بودن تقاضا و نیازهای بشر. در جوامع بشری همواره خواسته‌ها و تقاضاهای افراد بیشتر از امکانات و مصرف بیشتر از منابع موجود بوده و هست. مفهوم بودجه به‌صورت عام به درآمد و مصارفی گفته می‌شود که برای آینده پیش‌بینی‌شده باشد. دولت برای اجرای کلیه‌ای برنامه‌های خود نیاز به بودجه دارد، بودجه به‌عنوان شاهرگ حیاتی هر دولت محسوب می‌شود چون دولت به‌هیچ‌عنوان قادر نیست بدون بودجه، فعالیت و برنامه‌های سالانه خود را پیش ببرد و بودجه نقش اساسی و کلیدی در توسعه اقتصادی کشور دارد (علی زاده و نوه ابراهیم، ۱۳۹۹).

۳،۲. چالش‌های نظام بودجه‌ریزی

نظام مدیریت مالی عمومی در کشورهای درحال‌توسعه همواره با چالش‌های فراوانی روبرو است که در این تحقیق چالش‌های نظام مدیریت مالی عمومی در چهار عنصر و دوازده بعد شناسایی گردیده که عنصر اول چهارچوب نهادی در دو بعد؛ عدم شفافیت و ضعف در قوانین و استانداردها، عنصر دوم منابع مالی و غیرمالی در سه بعد؛ مشکلات منابع انسانی، ضعف در زیرساخت‌ها و کمبود منابع، عنصر سوم مدیریت و نظام حکمرانی در چهار بعد؛ حمایت ناکافی مدیران، ضعف در فرایند اجرایی و عملیاتی، نفوذ و لابی‌گری و نبود پاسخ‌گویی و عنصر چهارم ساختارهای پشتیبانی در سه بعد؛ضعف در آموزش، اجرایی نشدن کامل حسابداری تعهدی و ضعف در بودجه‌ریزی عملکرد دسته‌بندی گردیده است (کریمی و همکاران، ۱۴۰۲).

چالش‌های نظام بودجه‌ریزی کشور ریشه در کارکردهای اقتصادی و ساختار اداری و مالی حاکم بر نظام بودجه‌ریزی دارد، این چالش‌ها سبب می‌گردد تا دولت نتواند به اهداف و برنامه‌های توسعه‌ی کشور دست یابد. بزرگی دولت، عدم شفافیت بودجه، ضعف پاسخگویی، عدم قوانین مستحکم و همه‌جانبه و سطح پایین رقابت‌پذیری از موانع و چالش‌های است که مانع توسعه و رشد اقتصادی می‌گردد. در ارزیابی که از نظام بودجه صورت گرفته است نشان‌دهنده ناکامی و ناکارایی این نظام است و مشکلات عمده نظام بودجه در کشور شامل کسری بودجه به‌صورت دوام‌دار، عدم شفافیت بودجه و وابستگی بودجه به عواید نفتی است (کردستانی، ۹۸). ارزیابی‌ها نشان می‌دهد که بودجه کشور برای پوشش برنامه‌های توسعه‌ی دولت دارای چالش‌های فراوانی است که در این مقاله چالش‌های نظام بودجه از سند تحول دولت مردمی گرفته شده . بر اساس نظریات نخبگان علوم اقتصادی رتبه‌بندی شده‌اند.

۴،۲. پشتیانی ضعیف بودجه از اهداف سیاستی و برنامه‌ای

پشتیانی ضعیف بودجه از اهداف سیاستی و برنامه‌ای یکی از چالش‌های فرا روی نظام بودجه است که در سند تحول دولت مردمی ذکر گردیده است، اهداف سیاستی نیازمند بنیه مالی قوی هستند. ازاین‌رو اهداف سیاستی دولت به‌نوبه خود نیازمند طرح مناسب بوده و هست. اهداف سیاستی شامل سیاست داخلی و خارجی کشور، خط و مشی‌های دولت‌ها درون مرزها و بیرون مرزها و منافع ملی را شامل هست (ابطحی و محمدی مهر، ۱۳۹۵). متأسفانه ساختار و چارچوب بودجه همواره در سال‌های اخیر دچار ضعف و مشکلات بوده، چنانچه در بودجه ۱۴۰۰ رشد هزینه‌های دولت نشان می‌دهد که دولت به‌جای مدیریت هزینه‌ها سیاست هزینه‌ای دارد. بررسی و عملکرد بودجه در دو ماه اول سال ۱۴۰۰ نشان می‌دهد که ۲۷ درصد منابع بودجه تحقق پیداکرده و در مقابل ۴۴ درصد به مصرف رسیده که بیانگر کسری بودجه و عدم‌حمایت از برنامه‌های سیاستی برنامه‌ای دولت است (میر، ۱۴۰۰).

۵،۲. اتکای دولت بر درآمدهای نفتی

وابستگی به درآمدهای نفتی و استفاده نادرست از این درآمدها به‌عنوان یک چالش در نظام بودجه در سند تحول دولت مردمی ذکر گردیده است. درصد قابل‌مشاهده درآمدهای دولت را از راه فروش نفت و گاز تأمین می‌شود به‌طور مثال در طی سال‌های ۱۳۷۱–۱۳۸۱ در حدود ۶۰ درصد از درآمد ملی از راه فروش نفت به‌دست‌آمده بود (جرجرزاده و اقبالی، ۱۳۸۴). در دهه‌های اخیر قسمت بزرگی از درآمد دولت و بودجه کشور از فروش نفت به دست می‌آید که به همین سبب نوسانات قیمت و میزان فروش نفت تأثیر مستقیم بر بی‌ثباتی و کسری فزاینده‌ای بودجه دولت دارد، بروز هرگونه مشکل به درآمدهای نفتی بر شاخص‌های کلان اقتصادی چون تورم، رکود، نقدینگی و... تأثیرات گسترده‌ای منفی می‌گذارد.

سهم بخش‌های اصلی درآمدهای دولت در بودجه ۱۴۰۰

- ٪۳۰ درآمدهای مرتبط با فروش نفت

- ٪۳۴ فروش دارایی و انتشار اوراق
- ٪۳۶ مالیات و سایر درآمدهای دولتی

در صورت که فروش نفت خام و فراورده‌های نفتی تحریم است بازهم قانون بودجه وابستگی ۳۰ درصدی درآمدهای نفتی را در سال ۱۴۰۰ نشان می‌دهد. از چهار دهه گذشته بدین سو درآمدهای حاصل از فروش نفت خام و گاز بخش بزرگی از درآمدهای دولت را تشکیل می‌دهد که اگر قیمت نفت کاهش یابد دولت دچار کسری بودجه شده و دستیابی به اهداف و برنامه‌های دولت در هاله‌ای از ابهام قرار می‌گیرد (بشخور، ۱۴۰۰). درآمدهای نفتی یکی از تأثیرگذارترین مؤلفه بالای نظام مالی کشور است که درآمدهای مالیاتی و سایر درآمدهای دولت به آن بستگی دارد، هرگاه درآمد حاصل از فروش نفت افزایش یابد درآمدهای مالیاتی نیز به طریقه‌های مختلف افزایش می‌یابد. در مرحله اول میزان واردات افزایش می‌یابد که درآمد دولت از محل مالیات بر واردات افزایش می‌یابد و درآمدهای مالیاتی در اثر افزایش ارز مستقیماً افزایش پیدا می‌کند و برعکس اگر درآمدهای نفتی افت کند چون قسمت قابل‌توجه از بودجه دولت را تشکیل می‌دهد و مالیات و سایر درآمدهای دولت نیز از آن متأثر است، درآمدهای دولت به‌طور فراوان کاسته شده و دولت دچار کسری بودجه می‌گردد (گروه تحقیق مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۶).

٦,٢. کسری فزاینده بودجه

کسری بودجه عبارت است از فزونی مخارج دولتی نسبت به درآمدهای دولت در یک دوره زمانی که معمولاً یک سال در نظر گرفته می‌شود. اندازه‌گیری کسری بودجه در اقتصاد کشور توسط اختلاف میان درآمدها و پرداخت‌ها صورت می‌گیرد که منابع درآمد شامل درآمدهای حاصل از فروش نقت، مالیات، فروش ارز و اوراق بهادار، فروش کالا و خدمات، بهره وام‌ها و غیره است و در از سوی دیگر مصارف شامل مصارف دولت، کمک‌های بدون عوض، کارهای عمرانی و غیره هست. از سوی دیگر کسری بودجه را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد: الف- کسری بودجه ساختاری ب- کسری بودجه دوره‌ای (ادواری) ج- کسری بودجه اداری (محمدزاده، ۱۳۸۷).

آمارها و تحقیقات نشان می‌دهد کسری بودجه در ده سال اخیر در کشور وجود داشته و روبه افزایش است، چنانچه کسری بودجه در سال ۱۳۹۰، ۲۹ میلیارد تومان، سال ۱۳۹۱ به ۳۶ میلیارد تومان و همین‌طور سال‌به‌سال این کسری بودجه رو به افزایش بوده و در سال ۱۴۰۰ کسری بودجه کشور به ۴۶۴ میلیارد تومان رسید (توکلی و همکاران، ۱۴۰۰).

۷,۲. نقش مدیریتی دولت در بنگاه‌ها

بنگاه عبارت از واحد تولیدی است که باهدف تولید و عرضه کالا و خدمات در بازارهای تجاری ایجادشده و به فعالیت‌های تجارتی و تولیدی می‌پردازد، درواقع بنگاه یک سازمان اقتصادی است که به‌منظور توسعه اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری در بازارهای اقتصادی فعالیت می‌کند (رضایی و پاکروان، ۱۳۹۴). مکتب

پولیون که توسط فریدمن بنیان‌گذاری گردیده معتقد است که دولت نباید در بازارهای سرمایه‌گذاری آزاد مداخله کند. آن‌ها معتقد هستند بازار اگر به حال خود رها شود دارای ثبات بیشتری خواهد بود نا اینکه تحت قیودات دولت (باغستانی و میبدی، ۱۳۹۴). برای رسیدن به یک رشد تولید ناخالص داخلی، دولت‌ها در برابر قوانین سخت مالی که باعث کندی توسعه اقتصادی می‌شود مقاومت می‌کند، دولت‌ها به‌طور مستقیم توسط مقررات وضع‌شده توسط خود دولت، روی بنگاه‌های تولیدی و فعالیت‌های سرمایه‌گذاری مداخله می‌کنند. با توجه به اینکه بازار تحت کنترل و دخالت دولت است، بازار نمی‌تواند نقش مؤثر در تخصص منابع ایجاد کند. دولت‌ها توانایی زیادی در مداخله روی بازار اقتصادی و سرمایه‌گذاری دارد، این مداخلات معمولاً از طریق کنترل حقوق مالکیت و مداخله در کسب‌وکار و قوانین سرمایه‌گذاری‌های مستقل دارد، در اهداف کوتاه‌مدت اقتصادی مؤثر و اما در بلندمدت نقش منفی خواهد داشت (شکرشکن، ۱۳۹۹).

۳. پیشینه پژوهش

پیشینه این تحقیق در دو بخش جداگانه تحت عنوان مطالعات داخلی و مطالعه خارجی مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

رهبریان و گندمانی (۱۴۰۰) در تحقیق تحت عنوان بررسی چالش‌ها و روش‌های متغیر تصویب بودجه در ایران (از مشروطه تا پایان حکومت قاجاریه) دریافتند که مجلس نتوانست که یک بودجه سازگار با قانون اساسی و با قوانین مدرن بودجه وی تصویب نمایند. جدیت نداشتن دولت در ارائه بودجه، بی‌ثباتی دولت‌ها، مداخله عوامل خارجی و تعطیلات مجلس، عواملی هستند که مجلس نتوانسته یک بودجه کارا تصویب کند. علی‌زاده و نوه ابراهیم (۱۳۹۹) در تحقیقی تحت عنوان چالش‌های بودجه‌ریزی عملیاتی ایران موانع و پیاده‌سازی چالش‌های نظام بودجه‌ریزی عملیاتی در ایران را به سه حوزه شاخص‌های محیطی، شاخص‌های انسانی، شاخص‌های فنی فرآیندی طبقه‌بندی کرد و تسریع کرده که برای پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی لازم است اول تعریفی مشخص و جامع از آن مطرح‌شده و تمام مسئولین بخش مربوطه تحت آموزش‌های لازم قرار بگیرد.

بهروز و همکاران (۱۳۹۸) از بررسی‌های ۹۶ مقاله تحقیقی که از سال ۱۳۸۱ تا ۱۳۹۸ در مورد آسیب‌شناسی بودجه‌ریزی پژوهش و فناوری در ایران صورت گرفته است، به این نتیجه رسیدند که چالش‌های اصلی بودجه‌ریزی پژوهش و فناوری عبارت‌اند، از ضعف بودن سیاست‌های راهبردی کلان، عدم موجودیت سیاست جامع و آینده‌نگر، عدم سیستم تقسیم‌کار ملی، عدم تأثیرگذاری سیستم پژوهشی، بی‌اعتمادی، مردم به پژوهش، ضعف در ترتیب کردن سند بودجه، مشکلات ساختاری، نبود سیستم ارزیابی دقیق و گزارشگری، مشکل مدیریتی و اداری در اجرا، ناکارآمدی جامع در تخصیص بودجه، ضعف بودن توانمندی اجراکنندگان،

ناسازگاری بین قوانین و مقررات، نبود ارزیابی فعالیت‌های سیاست‌ها، عدم شفافیت بودجه، ضعیف بودن نظارت، مشکلات و موانع که در بودجه‌ریزی پژوهشی و فناوری است.

کردستانی (۱۳۹۸) تحقیقی تحت عنوان ارزیابی و شناسایی چالش‌های نظام بودجه‌ریزی عملیاتی انجام داده و به این نتیجه رسیده است که چالش‌های بودجه‌ریزی ناشی از ضعف بودن نظام برنامه‌ریزی است. دقیق نبودن پیش‌بینی درآمدها و کسری بودجه مداوم، نادیده گرفتن تعادل در تصویب سند بودجه، توزیع یارانه‌های بی‌مورد، اثربخش نبودن مصرف منابع، هزینه‌های بالای شخصی، کنترل ضعیف و پایین بودن شفافیت، ضعیف بودن نظام پاسخگو و عدم برخوردهای قضایی از موانع است که روند تطبیق بودجه‌ریزی عملیاتی را به چالش روبرو می‌کند.

باباجانی و رسولی (۱۳۹۰) در تحقیق خود تحت عنوان شناسایی موانع موجود در استقرار نظام بودجه‌ریزی در دستگاه اجرایی کشور به این نتیجه رسیده که در سال‌های اخیر کشور، بودجه‌ریزی عملیاتی را روی دست گرفته، اما باگذشت زمان نتایج موفق نداشته و عوامل ساختاری، رفتاری و محیطی در عدم استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی مهم است.

وی واژن و ناتالی (۲۰۲۰) در مورد چالش‌ها و مسائل توسعه بودجه ابتکاری در روسیه، بیان می‌دارند، عدم‌تغییر و بررسی در مقررات قانونی و شیوه‌های اجرای بودجه ابتکاری، از چالش‌های موجود در سازمان نظارت به شمار می‌رود، این مقررات قانونی نیاز به تعدیل دارد تا مشارکت شهروندان در تصمیم‌گیری‌های بودجه فراهم شود.

لیتجابو و مخایل (۲۰۱۹) در تحقیق خود تحت عنوان چالش‌های تکراری بودجه‌های هزینه‌ای در ادارات محلی کشور لسوتو افریقا جنوبی بررسی کرده و به این نتیجه رسیدند، تخصیص کم بودجه مربوط به فعالیت‌های مرکزی ادارات، تأخیر در آزادسازی وجوهی که وابسته به فعالیت‌های اساسی ادارات، کم بودن تعهد و مشارکت در فرایند توسعه و اجرای بودجه، هزینه‌های برنامه‌ریزی نشده، عدم شفافیت و انصاف در اطلاعات بودجه و ناکافی بودن نظارت و ارزیابی بر عملکرد بودجه، ازجمله چالش‌های تکراری است که در نظام بودجه‌ریزی کشور لسوتو صورت گرفته است.

سیلا (۲۰۱۶) در تحقیق خود تحت عنوان چالش‌هایی برای تأثیر بودجه در بخش دولتی، در کشور کنیا به این نتیجه رسیدند، نبود ترتیب بین ساختارهای سلسله مراتبی و ساختارهای گزارش‌دهی پیش‌نیاز، نبود ضعیف بودن اطلاعات ارائه‌شده در مورد پیشرفت بودجه، نبود آموزش مناسب کار کونان اجرای بودجه و عوامل فرهنگی چالش‌های است که تأثیر بودجه دولتی در کشور کنیا را با مشکل روبرو کرده است.

اوگوهو اوکپر (۲۰۱۰) در تحقیق خود تحت عنوان مشکلات و چشم‌اندازهای بودجه‌ریزی و اجرای بودجه در سیستم دولت محلی در نیجریه به این نتیجه رسیدند که در کشور نیجریه که اکثراً از طریق حکومت‌های محلی اداره می‌شود، چالش‌های بودجه که حکومت‌های محلی با آن روبرو است عبارت‌اند از فساد و سوء

مدیریت، عدم موجودیت نیرو ماهر در حکومت‌های محلی، دخالت دولت مرکزی و کمبود مشارکت مردم محلی به‌ویژه دولت‌های محلی در بودجه، ازجمله چالش‌هایی است که دولت نتوانسته تعهدات قانونی خود را انجام دهد.

انامان (۲۰۲۳) چالش‌های اجرای بودجه در مؤسسات دولتی در سطح محلی، به شکل توصیفی با استفاده پرسشنامه‌های ساختاری از ۱۳۵ کارگر مجتمع شهرداری در کشور غنا را انجام داد. وی به این نتیجه رسید که مؤسسات دولتی، برای اجرای بودجه به سطح محلی، با چالش‌های سیاستی، فرهنگی و فناوری روبرو است، پس اگر دولت‌ها نظارت و بازنگری مناسب بودجه را انتخاب کنند، به روند تاریخی نگاه کنند و فناوری مناسب ایجاد کنند، بر این مشکلات غلبه خواهد کرد.

مطالعات چالش‌های بودجه‌ای نظام آموزشی که در کشور بنگلادش انجام‌شده، نشان می‌دهد که ناکافی بودن بودجه از سوی دولت، عدم اجرای نامناسب به دلیل عدم حکمرانی خوب و استفاده ناکارآمدی از منابع تخصیص‌یافته ازجمله چالش‌های عمده بودجه آموزش عالی در بنگلادش است (سرکار و حسین، ۲۰۱۶).

٤. روش پژوهش

روش این پژوهش ازنظر موضوع جز تحقیقات توصیفی و کتاب‌خانه‌ای و ازنظر انجام تحقیق از تحقیقات پیمایشی–میدانی و از نوع پرسش‌نامه‌ای است، در ابتدا از روش کتابخانه‌ای، چالش‌های نظام بودجه از سند تحول دولت مردمی در سال ۱۴۰۲ شناسایی گردیده و سپس توسط طرح پرسشنامه تحقیق پیمایشی–میدانی باهدف مقایسات زوجی (AHP) صورت پذیرفته است. در این تحقیق ۱۰ پرسشنامه بین خبرگان و کارشناسان علوم اقتصادی توزیع شد که درجه تحصیلات آنها، سه نفر دکترا و هفت نفر کارشناسی ارشد بوده است. روش نمونه‌گیری غیر تصادفی بوده و هدفمندانه کارشناسان علوم اقتصادی به‌عنوان نمونه انتخاب شدند، این پرسشنامه شامل ۱۲ زوجی مقایسه وی بوده که تمامی سؤالات دوبه‌دو باهم مقایسه گردیده است. این مقایسه‌ها با روش استاندارد سلسله مراتبی (AHP) توسط نرم‌افزار Expert choice انجام پذیرفته است. سؤالات به‌صورت منظم و اکمل از سند تحول دولت مردمی طرح گردیده و در اختیار پاسخ‌دهنده قرارگرفته بود، محقق قادر به هیچ‌گونه جهت‌گیری خاصی در طرح سؤال و نتایج تحقیق نبوده است.

١,٤. تجزیه‌وتحلیل داده‌ها

تجزیه‌وتحلیل داده‌های این تحقیق با استفاده از روش سلسله مراتبی (AHP) انجام‌شده است. توانایی این مدل تبدیل اطلاعات کیفی به شکل کمی است و هم چنان از این مدل برای استفاده از آمار و ارقام در نظریات جمعی و مشارکتی، اولویت‌بندی و طبقه‌بندی شاخص‌ها است. سابقه این روش نشان می‌دهد که

در جهان تحقیق‌های زیادی با استفاده از آن صورت گرفته است، به‌عنوان نمونه تحقیق لی و همکاران (۲۰۱۶) در چین با استفاده از روش سلسله مراتبی (AHP) ارزیابی ریسک میدان‌ها گازی را انجام داد و همینطور تحقیق گریرو و همکاران (۲۰۱۶). در جمهوری دومنیکن برای طبقه‌بندی و اولویت‌بندی خطرات ناشی از ریسک منابع تجدید پذیر از طریق فرایند تحلیل سلسله مراتبی یا (AHP) انجام گرفت (خزامی و دشتی، ۱۳۹۹).

۵. یافته‌های پژوهش

۱,۵. شاخص‌های اصلی چالش‌های نظام بودجه‌ای کشور

چهار شاخص اصلی در این تحقیق توسط خبرگان علوم اقتصادی به‌صورت زوجی باهم مقایسه شده‌اند و پس از انجام مقایسات توسط خبرگان نتایج را وارد نرم‌افزار Expert choice نموده که شاخص‌های اصلی ضرایب ذیل را به خود گرفته است.

جدول ۱. ضرایب شاخص‌های اصلی چالش نظام بودجه

شماره	متغیرها	ضرایب
۱	پشتیانی ضعیف بودجه از اهداف سیاستی و برنامه‌ای	۰,۲۰۲
۲	وابستگی بودجه به درآمدهای نفتی و استفاده نادرست از این درآمدها	۰,۳۳۸
۳	کسری فزاینده بودجه	۰,۲۶۷
۴	تداوم مدیریت مستقیم و غیرمستقیم دولت در بنگاه‌ها	۰,۱۹۳

۲,۵. رتبه‌بندی شاخص‌های اصلی چالش‌های نظام بودجه‌ای کشور

شاخص‌های اصلی در این تحقیق دارای ضرایب متفاوتی است که با بررسی نظر خبرگان علوم اقتصادی و با توجه به خروجی نرم‌افزار Expert choice ضرایب آن به‌دست‌آمده است. بیشترین تأثیرگذاری را روی ناکارایی نظام بودجه، در رتبه اول شاخص وابستگی بودجه به درآمدهای نفتی و استفاده نادرست از این درآمدها با ضریب (۰,۳۳۸). در رتبه دوم تأثیرگذاری روی ناکارایی نظام بودجه، شاخص کسری فزاینده بودجه با ضریب (۰,۲۶۷). در رتبه سوم شاخص پشتیبانی ضعیف بودجه از اهداف سیاستی و برنامه‌ای با ضریب (۰,۲۰۲) روی ناکارایی نظام بودجه داشته‌اند و همین‌طور کمترین تأثیرگذاری را روی ناکارایی نظام بودجه، شاخص تداوم مدیریت مستقیم و غیرمستقیم دولت در بنگاه‌ها با ضریب (۰,۱۹۳) دارد.

نمودار ۱. خروجی نرم‌افزار Expert choice برای چالش‌های اصلی

جدول ۲. رتبه‌بندی چالش‌های اصلی نظام بودجه

شماره	متغیرها	سمبل (نماد)	ضرایب
۱	وابستگی بودجه به درآمدهای نفتی و استفاده نادرست از این درآمدها	A2	۰,۳۳۸
۲	کسری فزاینده بودجه	A3	۰,۲۶۷
۳	پشتیانی ضعیف بودجه از اهداف سیاستی و برنامه‌ای	A1	۰,۲۰۲
۴	تداوم مدیریت مستقیم و غیرمستقیم دولت در بنگاه‌ها	A4	۰,۱۹۳

۳,۵. شاخص‌های فرعی

بعد از دریافت نظریات نخبگان علوم اقتصادی و با شناسایی متغیرهای اصلی چالش‌های نظام بودجه در مورد مقایسه زیر شاخص‌ها، آن را در نرم‌افزار Expert choice تحلیل و مقایسه نموده که دارای ضرایب ذیل است.

جدول ۳. ضرایب شاخص‌های فرعی چالش نظام بودجه

شماره	متغیرها	ضرایب
۱	بودجه‌ریزی با ابتنای صرف هزینه‌های اعلامی دستگاه‌های مجری	۰,۱۳۱
۲	ناکارآمدی نظام کنترل و نظارت بودجه	۰,۰۸۳
۳	غیر مرتبط بودن نظام پرداخت کارکنان با عملکرد	۰۱۰۴
۴	ایجاد تعهدات پایدار هزینه‌ای مبتنی بر درآمدهای ناپایدار نفتی در بودجه	۰,۲۱۹
۵	پایین بودن درآمدهای دولت	۰,۱۷۳
۶	افزایش بی‌رویه هزینه‌های دولت در داخل و خارج بودجه	۰,۰۵۷

شماره	متغیرها	ضرایب
۷	تحمیل هزینه نا ترازی‌های فزاینده منابع و مصارف صندوق‌های بازنشستگی به بودجه دولت و قواعد ناکارآمد حاکم بر صندوق‌ها	۰,۱۰۸
۸	عدم شفافیت و تناسب بین ساختار انگیزشی، مالی و مدیریتی شرکت‌ها دولتی با مأموریت‌ها و اهداف	۰,۱۲۵

٤,٥. رتبه‌بندی شاخص‌های فرعی

بعد از به دست آوردن ضرایب زیرشاخه‌های فرعی توسط نرم‌افزار Expert choice آن‌ها را رتبه‌بندی نموده که؛ ایجاد تعهدات پایدار هزینه‌ای مبتنی بر درآمدهای ناپایدار نفتی در بودجه با ضریب (۰,۲۱۹) از زیر شاخص‌هایی که بیشترین تأثیر و افزایش بی‌رویه هزینه‌های دولت در داخل و خارج بودجه با ضریب (۰,۰۵۷) کمترین تأثیر را بر روی ناکارایی نظام بودجه دارد. سایر زیرشاخه‌های چالش نظام بودجه‌ریزی دولت بر اساس رتبه‌بندی‌های صورت گرفته و هم چنان با مشاهده به نمودار ۴ در جدول ذیل انعکاس یافته است.

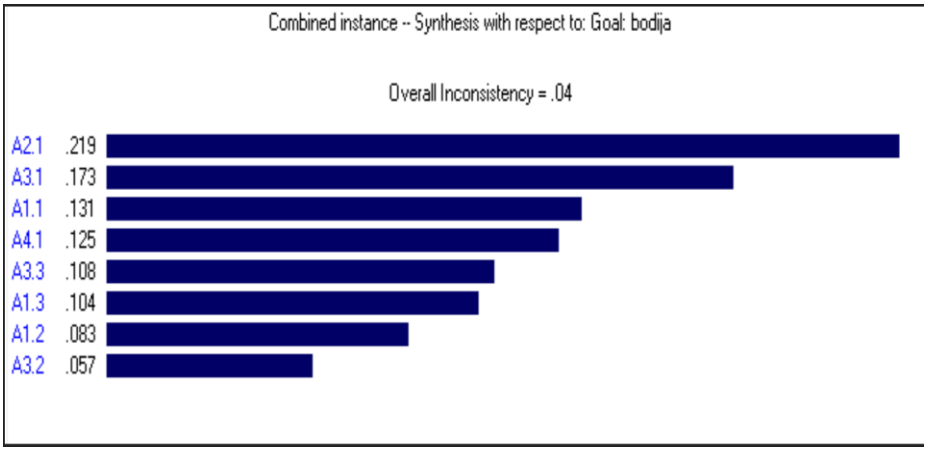

نمودار ۲. خروجی نرم‌افزار Expert choice برای چالش‌های فرعی

جدول ٤. رتبه‌بندی چالش‌های فرعی نظام بودجه

شماره	متغیرها	سمبل (نماد)	ضرایب
۱	ایجاد تعهدات پایدار هزینه‌ای مبتنی بر درآمدهای ناپایدار نفتی در بودجه	A2.1	۰,۲۱۹
۲	پایین بودن درآمدهای دولت	A3.1	۰,۱۷۳
۳	بودجه‌ریزی با ابتنای صرف هزینه‌های اعلامی دستگاه‌های مجری	A1.1	۰,۱۳۱
۴	عدم شفافیت و تناسب بین ساختار انگیزشی، مالی و مدیریتی شرکت‌ها دولتی با مأموریت‌ها و اهداف	A4.1	۰,۱۲۵
۵	تحمیل هزینه نا ترازی‌های فزاینده منابع و مصارف صندوق‌های بازنشستگی به بودجه دولت و قواعد ناکارآمد حاکم بر صندوق‌ها	A4.1	۰,۱۰۸
۶	غیر مرتبط بودن نظام پرداخت کارکنان با عملکرد	A1.3	۰,۱۰۴
۷	ناکارآمدی نظام کنترل و نظارت بودجه	A1.2	۰,۰۸۳
۸	افزایش بی‌رویه هزینه‌های دولت در داخل و خارج بودجه	A3.2	۰,۰۵۷

٦. نتیجه‌گیری

بودجه ستون اصلی توسعه هر کشور است و هرگونه بروز مشکلات در بودجه باعث تغییرات گسترده‌ی در متغیرهای کلان اقتصادی و توسعه‌ی کشور می‌گردد، بنابراین شناسایی و رتبه‌بندی چالش‌های بودجه از اهمیت زیادی برخوردار است. پژوهش حاضر بر رتبه‌بندی چالش‌ها و مسائل نظام بودجه کشور بر اساس سند تحول دولت مردمی تمرکز نمود. در این تحقیق چهار چالش اصلی و هشت چالش فرعی از سند تحول دولت مردمی شناسایی و در قالب یک پرسشنامه طراحی گردیده است. برای تکمیل آن به‌صورت غیر تصادفی و هدفمندانه بین کارشناسان و خبرگان علوم اقتصادی توزیع و از آن‌ها خواسته شد تا این چالش‌ها را باهم مقایسه کند. بعد از مقایسه این چالش‌ها توسط خبرگان از روش سلسله مراتبی (AHP) و نرم‌افزار Expert choice استفاده و ضرایب شاخص‌های اصلی مشخص گردیده است. وابستگی بودجه به درآمدهای نفتی و استفاده نادرست از این درآمدها با ضریب (۰,۳۳۸) در رتبه اول، کسری فزاینده بودجه با ضریب (۰,۲۶۷) در رتبه دوم، پشتیبانی ضعیف بودجه از اهداف سیاستی و برنامه‌ای با ضریب (۰,۲۰۲) در رتبه سوم و تداوم مدیریت مستقیم و غیرمستقیم دولت در بنگاه‌ها با ضریب (۰,۱۹۳) در رتبه آخر قرار دارد. شاخص‌های فرعی یا زیر شاخص‌های پژوهش حاضر نیز نظر به پاسخ خبرگان علوم اقتصادی و تجزیه‌وتحلیل نرم‌افزار Expert مشخص گردیده است که از میان‌هشت شاخص فرعی، ایجاد تعهدات پایدار هزینه‌ای مبتنی بر درآمدهای ناپایدار نفتی در بودجه با ضریب (۰,۲۱۹) در رتبه اول و افزایش بی‌رویه هزینه‌های دولت در داخل و خارج بودجه با ضریب (۰,۰۵۷) در رتبه آخر قرار دارد.

۱,٦. ارائه پیشنهادهای سیاستی

برای برطرف کردن معضلات نظام بودجه‌ای ایران، پیشنهادهای ذیل در نظر گرفته‌شده است که هر پیشنهاد در زیر همان چالش ذکر گردیده است.

- چالش اول: وابستگی بودجه به درآمدهای نفتی و استفاده نادرست از این درآمدها

پیشنهادها

دولت رابطه بودجه خودش را از درآمدهای مالی نفت و گاز مبتنی بر رویکرد خرید خدمت با شرکت ملی نفت و رابطه درآمدهای مالی نفت و گاز را با نظام یارانه بر اساس قوانین لازمه اصلاح نماید و پس از کسر هزینه‌های شرکت ملی نفت و نظام یارانه، اختصاص مقدار ثابتی از درآمدهای نفت و گاز به بودجه و مابقی به صندوق هزینه ملی جمع‌آوری شود.

- چالش دوم: کسری فزاینده بودجه

پیشنهادها

مالکیت تمام دارایی‌های غیرمنقول دستگاه اجرایی بنام دولت انتقال یابد و از دستگاه هایی که زمین و مستغلات دولت را تصرف نموده است اجاره اخذ گردد.

مدیریت شرکت‌های سهام متعلق به دولت و شرکت‌های دولتی به وزارت امور اقتصادی با رویکرد سیاست‌گذاری مناسب انتقال یابد.

دولت درآمدهای مالیاتی خویش را افزایش دهد، از بخشش مالیات جلوگیری صورت گیرد و دولت باید از هرگونه مصارف اضافی و تشریفات خودداری کند.

تمام هزینه‌های دولت باید شفاف‌سازی گردیده و تمام مصارف و عملیات فرا بودجه وی به درون بودجه انتقال داده شده و دولت از هرگونه بدهی جدید خودداری کند.

- چالش سوم: پشتیبانی ضعیف بودجه از اهداف سیاستی و برنامه‌ای

پیشنهادها

ساختار بودجه بر اساس بودجه‌ریزی میان‌مدت برای برقراری تعادل‌های استانی بر مبنی قانون و توزیع عادلانه بدون تبعیض برای تمام استان‌ها مخصوصاً مناطق محروم برای برقراری عدالت اصلاح گردد.

- چالش چهارم: تداوم مدیریت مستقیم و غیرمستقیم دولت در بنگاه‌ها

پیشنهادها

شفافیت در مدیریت و عملکرد شرکت‌های دولتی ارتقا یابد و نظام قیمت‌گذاری شرکت‌های دولتی اصلاح گردد.

خروج دولت از بنگاهداری باید تسریع گردد و سهم تولید کالا و خدمات از هزینه‌های کلی شرکت‌های دولتی کاهش یابد.

سلب حق تقدم تا خروج تدریجی مدیریت دولت از شرکت با افزایش سرمایه شرکت‌های دولتی، با پیشنهاد قوانین لازم.
واگذاری‌ها بر اساس خریدوفروش در بازار بورس اوراق بهادار، شفاف‌سازی و سرعت بخشیده شود.

منابع

آذر، عادل؛ محمدی، اسفندیار؛ قلی‌پور، رحمت اله؛ الوانی، سیدمهدی. (۱۳۸۹). طراحی مدل جامع خصوصی‌سازی و واگذاری بنگاه‌های دولتی در ایران با رویکرد خطمشی گذاری: صنعت پتروشیمی، ۱-۲۰.

ابطحی، مصطفی و محمدی مهر، غلامرضا. (۱۳۹۵). توسعه سیاسی در کتاب‌های علوم اجتماعی. فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۱۳۱، ۷۸-۹۳.

باباجانی، جعفر؛ رسولی، مهدی. (۱۳۹۰). شناسایی موانع و مشکلات موجود در استقرار نظام بودجه ریز عملیاتی در دستگاه‌های اجرایی کشور. نشریه دانش حسابداری مالی، ۱(۱)، ۳۲-۵۰.

باغستانی میبدی، مسعود. (۱۳۹۴). لزوم مداخلات دولت در مقررات گذاری و نظارت از بازارهای مالی. مجله اقتصادی ۷، ۵۸-۴۳.

بهروز، امیر حسام. (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی بودجه‌ریزی پژوهش و فناوری در ایران با استفاده از روش فرا ترکیب. نشریه علمی – پژوهشی مدیریت نوآوری، ۸()۴، ۸۵ -۱۲۲.

بشخور، مرجانه. (۱۴۰۰). تحلیلی بر روند نرخ ارز در سال ۱۴۰۰. ماهنامه امنیت اقتصادی، ۱۰(۵)، ۱-۱۰.

توکلی، جوادیان. (۱۴۰۰). گزارش بررسی کسری بودجه ۱۴۰۰ و راهکارهای مواجهه با آن. مرکز تحقیقاتی اسلامی مجلس شورای اسلامی، ۲۰ – ۲۳.

جرجرزاده، علی‌رضا؛ اقبالی، علیرضا. (۱۳۸۴). بررسی اثر درآمدی نفتی بر توزیع درآمد در ایران، رفاه اجتماعی، شماره ۱۷، ۲۲۶-۲۰۷.

خزامی، محمد سجاد؛ دشتی، سولماز. (۱۳۹۹). ارزیابی و رتبه‌بندی فعالیت های مولد ریسک محیط زیستی با استفاده از مدل سلسه مراتبی. مجله انسان و محیط زیست، ۱۸(۲)، ۱-۱۵.

خوشدل، علی؛ امیری، علی؛ فرجی، فریده. (۱۳۹۷). از هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت تا هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت تعدیل‌شده. فصلنامه مطالعات اقتصاد، مدیریت مالی و حسابداری، ۲(۴)،. ۱- ۱۰.

رهبریان، حسن احمد. (۱۴۰۰). بررسی چالش‌ها و روش‌های متغیر تصویب بودجه در ایران از مشروطه تا قاجاریان. تاریخ اسلام و ایران، ۳۲(۵۳)، ۳۰-۱۱.

زمردیان، غلامرضا؛ دادقانی، فاطمه. (۱۳۹۵). بررسی رابطه شاخص‌های حسابداری مالی و تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران در بازار سرمایه. پنجمین اجلاس بین‌المللی حسابداری و مدیریت با رویکرد علوم پژوهشی نوین، ۱۳، ۱-۱۲.

شکرشکن، علی‌اصغر. (۱۴۰۰). بررسی نقش کنترل دولتی بر رابطه سیاست پولی و سرمایه‌گذاری. همایش مطالعات مدیریت، حسابداری و حقوق، دوره ۵، ۳۷۸-۳۹۴.

علی‌زاده، کاظم؛ نوه ابراهیم، عبدالرحیم. (۱۳۹۹). چالش‌های بودجه‌ریزی عملیاتی در ایران. ۷ – ۱۵.

رضایی، جلال؛ پاکروان، بایرام. (۱۳۹۹). شناسایی و اولیت بندی موانع موجود در توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط. گروه مدیریت اجرایی، دانشگاه سمنان، ۸، ۱-۱۶.

کردستانی غلامرضا. (۱۳۹۸). مدیریت مالی عمومی: شناسایی و ارزیابی چالش‌های نظام بودجه‌ریزی. حسابداری دولتی، ۶(۱)، ۶۱ – ۸۰.

کریمی، محمدعلی؛ کردستانی، غلامرضا؛ بیلگر، کیومرث. (۱۴۰۲). شناسایی چالش‌های نظام مدیریت مالی عمومی. مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۲۰(۷۷)، ۱۴۱-۱۸۲.

محمدزاده، پرویز. (۱۴۰۲). بررسی رابطه بین کسری بودجه و تقاضای پول در ایران. پژوهشنامه اقتصادی، ۴۱-۷۲.

میر، میلاد. (۱۴۰۰). ضعف ساختار و چارچوب بودجه. امنیت اقتصادی، ۹(۷)، ۳۲-۳۵.

Bradon, M.S. (2016). Challenges to effective implementation of tha budget in the public sector: A Case Study of cemastea. Univercity of Nairobi, 1-80.

Litjobo, M.M., & Makhele, M. (2019). The challenges of recurrent expenditure budjets in district administration departments of local government ministries in lesotho. Journal of Management and Administration, 1-15.

Samul, C., & Wilfred, U. (2010). Problems and prospects of budgeting and budget implementation in local government system in nigeria. Global journal of business management, 1-8.

Sarkar, S.h., & Sayed Z. H. (2016). Budgetary Challenges of Higher Education: Evidence from Bangladesh, 120-128.

Vagin, V.V. (2020). Challenges and Issues of Initative Budgeting Development. Financial Journal, Financial Research Institute, Moscow, 1, 9-26.